

Sadık Amber
Dr.
sadik.amber@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9707-4740>

Bâbürlü Toplumundaki Dinî Hayata Dair Genel Bir Değerlendirme

*A General Evaluation of the Religious
Life in the Mughal Society*

Makale Kategorisi (Araştırma Makalesi / Research Article)

Geliş Tarihi / The Date of Received: 03.08.2022

Kabul Tarihi / The Date of Accepted: 01.12.2022

Yayın Tarihi / The Date of Published: 28.12.2022

Atıf / Citation

Amber S. (2022). Bâbürlü Toplumundaki Dinî Hayata Dair Genel Bir Değerlendirme, Yeni Fikir Dergisi, 14 (29), 37-47

DOI: 10.57205/yenifikirjournal.1153079

Amber S. (2022). A General Evaluation of the Religious Life in the Mughal Society, The Journal of Yeni Fikir, 14 (29), 37-47

DOI: 10.57205/yenifikirjournal.1153079

Bu makalede intihal programıyla benzerlik raporu alınmıştır.
In this article, a similarity report with the plagiarism program was received.

Bâbürlü Toplumundaki Dinî Hayata Dair Genel Bir Değerlendirme

Öz

Bâbür imparatorluğu, üstlendiği roller, yaptığı icraatlar sebebiyle karizmatik ve çok yönlü tarihsel bir lider olan Bâbür Şah tarafından kurulmuş ve 332 yıl tarih sahnesini işgal etmiş, yeni bir çağır açmış ve Türklere ait bir medeniyetinin bu topraklara taşınmasına ciddi katkılarda bulunmuş bir imparatorluktur. Bâbürlüler, farklı din ve kültürlerin olduğu bir coğrafyada kurulan, ellerinden geldiği kadar dini müsamahaya önem veren ve laiklik tarzı anlayışları asırlar evvel ortaya koyan, Safevi ve Osmanlılar'la aynı dönemde yaşayan bir Türk imparatorluğudur. Türklerin kurduğu bu üç imparatorluk, dünya siyasetine uzun süre yön vermiş ve dünyanın kaderinde söz sahibi olmuştur. Osmanlı ve Bâbürlü imparatorlukları Sünnî iken, Safeviler ise Şîliğe intisap etmekteydi. Bâbürlüler, genel olarak dinî konularda hoşgörüle hareket etmişlerdir. Bununla beraber, bazı dönemlerde ırklar ve dinler arası çatışmalar çıkmış ve problemler hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Bâbürlü sultanlarının geneli Sünnî'ye, içlerinden Şîliğe yakın duranlar da olmuştur. Ekber Şah'ın Dîn-i İlahî adında kurduğu dinî yapı, bazı âlimlerin muhalefeti ve başka sebeplerden dolayı uzun ömürlü olamamıştır. Evrengzîb ve Eber Şah'ın, dinî anlayışları, birbirlerine tezat teşkil eder mahiyettedir. Ekber Şah, laik bir anlayışı savunurken, Evrengzîb ise, İslâm dinini kendisi bizzat yaşamaya çalışmış ve toplumunda yaşaması için gayret göstermiştir. Güney Asya, İslâm dünyası ve Batı'dan birçok araştırmacı tarafından, Bâbürlüler'e dair, birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Çalışmanın amacı, köken yönünden ve dinî açıdan Türkiye Türkleriyle ortak yönleri olan Bâbürlüler'in dini hayatını tahlil ederek farkındalık oluşturmak ve Bâbürlüler'deki dinsel anlayışın Türkiye inanç yapısına sağlayabileceği katkıların olup olmadığını değerlendirmektir. Çalışmada ikincil verilerden yararlanılarak kaynak taraması yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bâbür Şah, Bâbür imparatorluğu, Ekber Şah, İmâm-ı Rabbânî, Bâbürlüler'de dinî hayat.

A General Evaluation of the Religious Life in the Mughal Society

Abstract

The Mughal empire is an empire that was founded by Babur Shah, a charismatic and versatile historical leader due to the roles he took on and his actions, and occupied the history scene for 332 years, broke new ground and made serious contributions to the transfer of a Turkish civilization to these lands. The Mughals are a Turkish empire that was founded in a geography with different religions and cultures, gave importance to religious tolerance as much as they could, and put forward the understanding of secularism centuries ago, living in the same period as the Safavids and the Ottomans. These three empires established by the Turks have shaped world politics for a long time and had a say in the fate of the world. While the Ottoman and Mughal empires were Sunni, the Safavids were affiliated with Shiism. The Mughals generally acted with tolerance in religious matters. However, in some periods, conflicts between races and religions arose and the problems were never completely eliminated. While most of the Mughal sultans were Sunni, there were some who were close to Shiism. The religious structure that Ekber Shah established under the name Dîn-i İlahî did not last long due to the opposition of some scholars and other reasons. The religious understandings of Awrangzib and Eber Shah are contradictory to each other. While Akbar Shah defended a secular understanding, Awrangzib tried to live the religion of Islam himself and made an effort to live in his society. Many studies on the Mughals have been made and continue to be done by many researchers from South Asia, the Islamic world and the West. The aim of the study is to raise awareness by analyzing the religious life of the Mughals, who have common aspects with the Turks of Turkey in terms of origin and religion, and to evaluate whether the religious understanding of the Mughals can contribute to the belief structure of Turkey. In the study, a literature review was made by using secondary data.

Keywords: Babur Shah, Mughal Empire, Akbar Shah, Imam-I Rabbani, Religious life in the Mughals.

1. GİRİŞ

Bâbü Şah'ın kurduğu ve 332 yıl tarih sahnesinde kalan Bâbürlü İmparatorluğu, bugün dünya kültür mirası içinde bulunan, nice şaheserlerin insanlığa hediye edilmesine ve dini hoşgörünün gelişmesine vesile olmuş bir imparatorluktur. Bâbürlüler en güçlü ve süre açısından da en uzun tarih sahnesinde bulunan imparatorluklardan birisini teşkil eder. Bâbürlüler, Güney Asya, İslam ve Batı dünyasındaki birçok araştırmacı tarafından, hak ettikleri değeri görmüşken, aynı alakayı, Türkiye'deki araştırmacılar ve yöneticiler, ırkı, dini, kültürü aynı olan bu imparatorluğa gösterememiştir.

1526 senesinde Zahîrüddîn Muhammed Bâbü vasıtasıyla kurulan Bâbürlüler, Batılı eserlerde Moğollar'la irtibatlandırılıyorsa da (Nicolle, 1993) bu görüş doğru değildir. Çünkü Türk töresinde, devleti kuranın ismini, devlete vermek yaygın bir durumdur (Merçil, 2006, s. 352). Bâbü Şah'ta, kendisinin Moğollarla irtibatlandırılıp, Moğol ismiyle anılmasını uygun görmemiş, "Türk" olarak yâd edilmeyi istemiştir (Nicolle, 1993). Çağatay Türklerinden olan Bâbü Şah'ın büyük şöhrete sahip Bâbürnâme isimli eseri, batılıların yanlış fikirlerini ortadan kaldıracak sahil bilgilerle doludur (Köstüklü, 2011).

Babür imparatorlarının çoğu, Delhi Sultanlığı'nın dar dini politikasına başvurmadı. Daha hoşgörülü bir politika benimsediler. Aslında Babür hükümdarları, 14. ve 15. yüzyıllardaki liberal akımdan son derece etkilenmişlerdi; dolayısıyla farklı dinlerin tüm mensuplarına ve takipçilerine eşit davrandılar. Babür toplumunda tüm Hinsuizm, İslam, Sih, Bada, Jain ve Hristiyanlık gibi ünlü dini inançlar çok yaygın durumdaydı. Hinduizm'in takipçilerinin sayısı ülkedeki en büyük sayıydı. Hindu dinlerinin geleneksel biçimi devam etse de Hinduların çoğu Bhakti kültürünü benimsedi. İslam da liberal ve muhafazakâr grup olarak iki kısma ayrıldı. Sihizm'in yükselişi ve Hristiyanlığın yayılması da bu çağın önemli olaylarıydı. Ancak resmi olarak İslam, devletin dini olmaya devam etti (Historyforexam, 2022).

Birçok tarihçi, Bâbürlüler'in önemine işaret edercesine, tarih sahnesine çıkışından bu yana geçen vakti de kapsayacak şekilde geniş eserler yazmış ve herkes olayları görmek isteği zaviyeden değerlendirmiştir (Fisher, 2020, s. 325). Batılı ve doğulu yazarların, İngilizce, Farsça, Urduca ve diğer dillerdeki eserleri yeterli derecede mevcutken, Türkiye'de bu mevzu, hak ettiği değeri görememiştir. Okul kitaplarında Bâbürlüler'e dair bilgiler yeterli değildir. Bu yüzden, Bâbürlüleri tam olarak tanımayan Türklere, Hindistan kelimesi de yabancı gelmektedir. Bugün Türkler, Tac Mahal'in nerede olduğunu bilebilir, ancak Tac Mahal'i Türklerin yaptığını ise çok az Türk bilebilmektedir. Hindistan'da, gün yüzüne çıkarılmaya ve Türk halkına tanıtılmaya muhtaç paha biçilemeyen ciddi miktarda tarihi hazineler mevcuttur.

Modern Müslüman ülkelerde ulus-devletin oluşumu, İslam hukukunun devlet yapısındaki yeri hakkında bazı önemli soruları gündeme getirdi. Bu tür sorular, İslam hukukunun idaresinde devletin rolü, İslam hukukunun kanunlaştırılması ve çeşitli İslam hukuku ekollerinin statüsü ile ilgilidir. İslam hukuk tarihindeki geçmiş uygulamalar çeşitlidir ve kanunlaştırma ve devlet mevzuatı konularında net bir rehberlik sağlamamaktadır. Hindistan'daki Babürlü kolonyal hukuk sistemi, belirli bir İslam hukuku ekolünü resmi açıdan kesin olarak tanımayan melez bir yasalar bütünü bir hukuk sistemi üretti (Schacht, 1966, s. 65).

332 yıl tarih sahnesinde olan Bâbürlü toplumunun dini yapısına dair, bütün dönemleri içine alacak şekilde kesin ve kapsayıcı bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Başka bir ifade ile "Bâbürlü toplumunun genel dini yönü şöyledir" gibi umumu içine alan bir hüküm yetersizdir. Ancak, biz makalemizde Bâbürlü toplumun dini yapısını müspet ve menfi yönleriyle, ana hatlarıyla ele alıp irdelemeye çalıştık. Her Bâbürlü sultanı döneminde toplumda farklı dini anlayışlar olması hasebiyle, her dönemi kendi şartları içinde değerlendirmek gerekmektedir.

Bünyelerinde farklı inanç sistemlerini barındıran devlet yönetimlerinin, Babürlüler'deki dini yaşamda yapılan doğru ve yanlış tutumları değerlendirmesi önem arz etmektedir. Çünkü birçok ortak noktamızın olduğu Babürlü toplumundaki faydalı uygulamaları geliştirip toplum yaşamında uygulamaya, yanlış olan uygulamaları analiz ederekten o tarz faaliyetlerden de uzak durma yoluyla, toplumda dini anlayışların bölünmeye değil, ortak yaşamaya katkı sağlama yönünde faydalı kazanımlar çıkarılabilir.

Bâbürlü toplumunun dini yapısını incelerken, konunun anlaşılmasında faydalı olacağı kanaatiyle, Bâbü İmparatorluğu'nun kurucusu Bâbü Şah'ın hayatı, şahsiyeti ve dini yönü de kısaca ele alınmıştır. Çünkü genelde kurucu liderlerin kurdukları devlet ve sistemlerde üzerinden uzun vakitler geçse de az-çok izleri ve anlayışları devam ettirilmiştir.

2. BÂBÜR ŞAH'IN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE DİNİ YÖNÜ

2.1. Bâbü Şah'ın Hayatı

Bâbü Şah'ın, Bâbürnâme'nin 1.cildinde, "Hicri 5 Ramazan 899 yılında Fergana'da on iki yaşında padişah oldum" (Babür Şah, 1989, s. 3) ifadesine göre, Miladi 14 Şubat 1483 senesinde Fergana'da doğmuştur. Gerçek adı, Zâhireddîn Muhammed'dir. Ancak bu sultan, çok kudretli, süratli, kaplan ve panter gibi anlamlara gelen Bâbü adıyla meşhur olmuştur (Kadri, 1943). Bâbü Şah'ın babası, Timur'un torunlarından, Ömer Şeyh Mirza, validesi ise Cengiz'in torunlarından Yunus Han'ın kerimesi Kutluğ Nigâr Hanım'dır (Konukçu, 1991). Bâbü Şah, 1494 yılında babasının vefat haberini aldığı zaman, on iki yaşındayken Fergana'nın idaresini üstlenmiştir (Akün, 1991).

Bâbü Şah, çocukluk devresinde bile devletle alakalı meselelerle hemhal olmuş ve kontrolüne verilen bölgelerde Atabekleriyle yaşamını sürdürmüş ve çocukluğunu, eğitimle ve devlete ait faaliyetlerde deneyim sahibi olmakla geçirmiştir. Bâbü Şah, babasının talimatıyla, Endicana vali olarak atanmış, devlet idaresini deneyimlemeye başlamış ve diğer yandan da eğitim-öğretimini sürdürmüştür (Pırlanta, 2016, s. 218).

Bâbü Şah'ın babası Ömer Şeyh Mirza, 1494 tarihinde, 39 yaşında vefat edince taht mücadelesi başlamıştır (Babür Şah, 1989, s. 10). Bâbü, babasının vefat haberini alır almaz, yönetim merkezindeki kaleyi almak için, dostlarıyla birlikte taht mücadelesine girişti. O esnada, kalede esaret halinde olan asiller, Bâbü Şah'ı davet ederek beraberce mücadele etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir (Babür Şah, 1989, s. 8-9). Bu arada amcası Sultan Ahmet Mirza'nın bazı sebeplerden dolayı anlaşma yoluyla taht mücadelesine son vermiş ve kısa bir müddet sonra vefat etmiştir. Bu arada Ahsi'yi alan Moğol Hanı, Mahmut Han da hastalığı sebebiyle geri çekilmiştir. Bâbü Şah da şartların olgunlaşmasıyla, 1494 tarihinde, Fergana tahtına oturmuştur. Hadiselerin, Bâbü Şah'ın lehine oluşması, Bâbü Şah'ta ciddi manevi tesirler bırakmış ve ilahî bir destekle muvaffak olduğu kanaati sahip olmuştur (Babür Şah, 1989, s. 25). Gerçekten, Bâbü Şah, memleketinden uzaklarda önemli imparatorluklarından birini kurma şansına ulaşmıştır. Hedeflerine ulaşırken, bazı kararları almakta zorluklar yaşamış, bir dönem sefil ve yalnız bir hayat yaşamaya mecbur kalmıştır. Ancak Bâbü Şah, bunca sıkıntılara rağmen yılmamış, istikrarlı bir şekilde hikâyesini oluşturmaya devam etmiştir (Grenard, 1992).

Bâbü Şah'ın evliliğinden önce de asilzade ve hanedan izdivaçları siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan itibarlarını artırmak gibi gayelerle yapılagelmiştir (Krusnachandra, 1978). Evliliklerde, ailede sadakat ve bağlılık ön planda değildir. Kontrolün erkekte olduğu bir yapı olması hasebiyle, ailenin devam edip etmemesi de erkeğe bağlıdır (Pırlanta, 2016, s. 220). Bâbü Şah'ta bu atmosferden etkilenerek, siyasi mülahazalarla amcası Sultan Ahmet Mirza'nın kızı, Ayşe Begüm'le 17 yaşında evlenmiştir (Babür Şah, 1989, s. 113).

Bâbü Şah, bir dönem bazı ahlaki zaafı sebebiyle hararetili hisleriyle hareket etmekteydi. Makamca yüksek olan bazı insanlar arasında, oğlanlık hastalığı (livata) Onu da etkilemişti (Babür Şah, 1989, s. 39-40). Bâbü Şah, Baburi isimli bir oğlana karşı farklı düşünceler taşımış ve bu yüzden bir müddet psikolojik sıkıntılara maruz kalmıştır (Babür Şah, 1970, s. 114-115). Bâbü Şah'ın, bu davranışları, yetişme tarzına ve yüklendiği mesuliyetiyle uygun düşmemektedir.

Bâbü Şah, uzun sürmeyen bu hastalıktan kurtularak hanımlarına yönelmiş ve eşleri içinde, en çok sevdiği hanımı Mahum'a sevgisini hep ifade etmiştir (Grenard, 1992). Bâbü Şah, Ayşe Sultan Begüm'de dâhil, dokuz hanımefendiyle izdivaç gerçekleştirmiştir (Gülbeden Begüm, 1941, s. 121-122). Bâbü Şah bu evliliklerden sekizi kız, dokuzu erkek olmak üzere, 17

çocuğa sahip olmuştur (Gülbeden Begüm, 1941, s. 121-122).

Bâbü Şah, 1526 senesinde zehirlenmiş ve ölüm emareleri sebebiyle yerine oğlu Hümâyun'u düşündüğünü açıklamıştır (Gülbeden Begüm, 1941, s.134-135). Bâbü Şah hastalığı artınca, emirlerini davet edip, Hümâyun Mirza'yı tahta oturtup, herkesin, Hümâyun'a, biat ederek devlet işlerinde yardımcı olmalarını, itaatten ayrılmamalarını talep etti. Bu hadiseden üç gün sonra, Bâbü Şah 1530 yılında vefat etti (Gülbeden Begüm, 1941, s. 138) ve Agra'ya defnedildi. Kabri başında hafızlar, Kur'an-ı Kerim okuyarak ruhunun şad olmasına gayret gösterdiler (Gülbeden Begüm, 1941, s. 138). Bir müddet sonra, Bâbü Şah'ın cesedinin parçaları vasiyeti gereği, Agra'dan törenle, nakli kabir yoluyla Kabil'e nakledildi ve kendisinin yaptırdığı on bahçeden birisine, eşinin yanına defnedildi (Gülbeden Begüm, 1941, s. 139).

2.2. Bâbü Şah'ın Şahsiyeti

Bâbü Şah, üst düzey devlet adamlığının yanında, seçkin bir komutandı. Bâbü Şah, 12 yaşında bindiği atından, adeta hiç inmemiş ve bütün muharebelere katılarak ordusunu komuta etmiştir. Gerektiğinde kılıç kullanmış, ok atmış ve savaşa dair bütün maharetlerini sergilemiştir (Babür Şah, 1989, s. 138). Bâbü Şah'ı muvaffak kılan faktörlerin başında, krizleri fırsata çevirebilme (Babür Şah, 1989, s. 118) ve askerlerinin psikolojilerini bilerek ona göre görev vermesi gelmektedir (Babür Şah, 1989, s. 98).

Bâbü Şah, askerlerin tertibine itina gösterir, zafere ulaşınca da bu düzenin aynen devamına gayret ederdi. Bâbü Şah, savaşlarda uygulayacağı tekniğe dair kararını, muhatabına baktıktan sonra verirdi. Panipat savaşında bu tarzda hareket etmiştir (Babür Şah, 1989, s. 431-432). Bâbü Şah, neticeye daima savaşla ulaşmamış ve Kabil şehri gibi birçok yeri sulh yoluyla kazanmıştır (Babür Şah, 1989, s. 197). Bâbü Şah, topraklarını genişletmenin yanında, lisan, din ve mezhep farklılığından harbeden, iç çekişmelere mâni olamayan devletçikleri bir bayrak altında toplayarak, birlik ve düzeni temin edip insanlara huzurlu bir yaşam sunmayı gaye edinmiştir (Nehru, 1956). Bâbü Şah, başarılarını Allah'ın yardımına bağlamış ve kibre düşmediğini ifade etmiştir (Babür Şah, 1970, s. 129). Durum böyle iken, bazen de mücadelesinde, düşmanlarını yıldırma ve gücünü kabul ettirmek için, gereğinden fazla şiddete başvurmuş, savaşta kesilen başlardan minare bile yaptırdığı olmuştur (Babür Şah, 1989, s. 197).

Bâbü Şah, emrindekilerin daima hassas olmasını istemiş, kıdemli devlet adamlarına usulünce davranmış ve onlardan da aynı saygıyı beklemiştir (Babür Şah, 1989, s. 48). Bâbü Şah, bir lider olarak, makamca ve yaşça kendinden küçük devlet adamlarından hep hürmet beklemiş saygıda kusur gösterenlere sert muamelede bulunmuştur (Babür Şah, 1989, s. 294-295).

Bâbü Şah, devletin ve halkın işlerinde haksızlığa göz yummamış, yanlış yapanı ölümlerle bile cezalandırdığı olmuştur (Bâbü Şah, 1989, s. 306-307). Bâbü Şah, cömert ve dostlarına düşkün biridir. Vefat eden bir arkadaşına günlerce ağlamış, arkadaşlarını övmüş ve başarılarına onları da ortak etmiştir. Devlet yönetimi ve askerliğe dair konularda istişareden de kaçınmamıştır (Pırlanta, 2016, s. 236).

Bâbü Şah'ın komutan ve devlet adamlığını bir yana bıraktığımızda, mütevazı bir kişiliktir (Bâbü Şah, 1989, s. 197-223; 443-477). Bâbü Şah'ın sevdiği bir faaliyeti de dostlarıyla içkili eğlenceler düzenlemesidir. İçkiye 28 yaşında başlayan Bâbü Şah, içkinin miktarını çoğaltmış, bazı dönemler 24 saatte bir içki sofrası kurdu muştur. Afyon macunu kullanması da adetleri arasındadır. 1527 senesinde Rana Sanga ile yaptığı harp öncesi tövbe edip içkiyi bırakmıştır (Bâbü Şah, 1989, s. 509).

Bâbü Şah, komutan, devlet adamı, gözlemci, şair, hatıra yazarı, mimar olmanın yanında, fıkhi mevzularda da bir din âlimidir. Çok okuyan ve yazma arzusuyla da dolu olan birisidir. Kış gecelerinde, köşesine çekilerek tarih ve edebiyata dair kitaplar mütalaa eden Bâbü Şah, astronomi, mimarlık, mûsiki, tezhip ve hat sanatlarıyla da meşgul olmuştur (Bâbü Şah, 1989, s. 214-215). Bâbü Şah, yazma âdetini barışta da harpte de bırakmamıştır (Bâbü Şah, 1989, s. 609-610).

Bâbü Şah genelde şiirlerini muhabbet, içki, sevgili, tabiat üzerine yazarken, Ubeydullah Ahrar'a hürmet göstermesi sebebiyle bezende, tasavvufa dair yazdıkları da olmuştur (Akün, 1991, s. 397-400). Bâbü Şah, dini sahada da, Hanefi fıkhı üzerine Mübeyyen isimli eseri kaleme almış ve Hatt-ı Bâbüri adında bir yazı türü oluşturmuştur. Hatt-ı Bâbüri, Uygur ve Arap harflerinin birleşmesinden oluşan bir yazı stildir (Alparslan, 1979).

2.3. Bâbü Şah'ın Dinî Hayatı

Bâbü Şah, dine, âlimlere son derece ihtimam göstermiş bir sultandır. Onun dinle alakası geleneksel bir dindarlıktır. Bir yandan içki içerken, diğer yandan da camiye gidip namazlarını cemaatle eda edebilmektedir (Pırlanta, 2016, s. 239). Namaz ve oruç ibadetini yerine getirmeyen kimseleri, kâfir olarak görmekte, namaz kılmayan ve oruç tutmayan kişileri kötü adamlar olarak değerlendirmektedir (Bâbü Şah, 1970, s. 22). Bâbü Şah, Şiîliği eleştirirken Sünnî akideyi ise övmüştür. Bâbü, Sünnî inancı benimsemiş bir sultandır (Bâbü Şah, 1970, s. 104). Bâbü Şah, idare ettiği topraklarda, Sünnîliği güçlü bir şekilde desteklemekle beraber, Nakşibendî tarikatıyla da ailevi bir irtibat tesis etmiştir (Richards, 1993, s. 9). Bu dönemde domuz yetiştiriciliği yasaklanmış ve Müslümanların kâfirlere ait adetleri taklit etmeleri hoş karşılanmamıştır (Bâbü Şah, 1970, s. 207). Bâbü Şah, savaş öncesinde dua etmekte, bu yolla kılıç darbelerinden korunduğuna inanmakta (Bâbü Şah, 1970, s. 313) ve oruçlarını tutarak kulluk vazifelerini yapmaktaydı (Bâbü Şah, 1970, s. 375). Bâbü, namaza ve namazı cemaatle kılmaya özen gösterirdi (Bâbü Şah, 1970, s. 581). Rana Sanga ile yapacağı harpten önce, sevap için

çalıştığını, günahları da terk edemediğini söyleyerek kendisiyle yüzleşmiş, pişman olmuş, bir daha içki içmemeyi kararlaştırıp tövbe emiş ve içki sürahi takımının hepsini kırdırmıştır. 300 arkadaşı da, liderlerine uyup içkiyi bırakmıştır (Bâbü Şah, 1970, s. 507). İçkiyi bıraktıktan sonra, ferman yoluyla şarabın yapılmasını, ticaretini ve içilmesini de yasaklamıştır (Bâbü Şah, 1970, s. 510).

3. BÂBÜRLÜLER'DE DİNİ HAYAT

Hindistan, tarih boyunca hayvan türleri ve bitki örtüsü yönünden çok çeşitli cinslere sahip olduğu gibi, muhtelif kültür, din, fikir ve adetleri kabul eden insanları da bünyesinde barındırmıştır. Hindistan'dan Hinduizm'i teşkil eden Brahmanizm ve Budizm gibi inançlar hüküm sürse de bu topraklarda tek bir inanç sisteminin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu topraklarda, yüzlerce birbirine benzemeyen dinler, mezhepler, meşrepler ve gruplar yüzyıllardır varlıklarını devam ettire gelmişlerdir (Gümüsoğlu, 2021, s. 29). Hindüizm, sistemine karşı da Budizm, Caynizm ve Sihizm gibi yapılar kurulmuştur. Bir vakit sonra Zerdüştlük, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın da yayıldığı Hindistan'da, kabilelere ait farklı inançlarda mevcuttur. Hindistan'a Orta Asya'dan gelen tasavvufi ekoller arasında, Nakşibendiyye, Şüttâriyye, Revşeniyye, Çiştîyye, Bhakti, Sühreverdiyye tarikatleri sayılabilmektedir (Nizami, 1989). Hindistan'a İslâm ilk defa Araplar vasıtasıyla ulaşmış, 711 senesinden itibaren büyük ölçüde güçlenme fırsatı bulmasına rağmen bölgenin inanç yapısında büyük bir etki bırakmadan nihayete ermiştir (Spear, 1961, s. 102). Ancak İslâmiyet, Gazneli Mahmut'un 11. asrın başlarındaki akınları vasıtasıyla, Türkler eliyle yeniden hızla yayılmaya başlamış; günümüzdeki Hindistan'ın demografik sistemini daha o vakitler değiştirip, yeni bir şekillenmeye mecbur bırakmıştır (Turan, 1993, s. 245-277). İslâm'dan önce Hindistan'da, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi inançlara benzer sistemler olduğunu söyleyen Biruni, Hintlilerin, Brahmen isimli putlara taptıklarına, ölümlerini yakmakla beraber, dağlara veya sahraya terk ettiklerine ya da Ganj ırmağı gibi akan sulara attıklarına işaret etmektedir (Biruni, 2015, s. 78). Bunun yanında Hintliler, güneşe, aya tapmışlar ve tenâsüh inancını da kabul etmişlerdir (Ya'kubi, 2002). Bâbürlüler topraklarını genişletme ve düşmanlarıyla mücadele etmede destek amacıyla, Safevîler'le iş birliği yaparken, tasavvufa ve Sünnîliğe bağlılıklarını da sürdürmüşlerdir. Bu arada sultanların bazıları Türkistan'a hükmetmek için Safevîler'in yardımını ararken, Şiîliğin etkisinde kalmış, Sünnîliğin kistaslarından uzaklaşmışlardır.

Bâbürlüler ilk döneminde, Hindü varlığı o kadar güçlüydü ki, Müslümanların ileri gelenlerini bile tehdit edecek vaziyetteydi (Khan I., 1977). Bâbürlüler devrinde toplumsal gruplar, genellikle mahalli unsuru oluşturan Hindülardan ve içerisinde Türklerin de bulunduğu farklı milletlerden olmak üzere, Müslümanlardan meydana gelmekteydi. Nüfusa oranla sayıları az olsa da

imparatorluğunun neredeyse bütün önemli makamlarını Türkler işgal etmekteydi (Bayur, 1938, s. 139). Bâbürlüler'in, Orta Asya Timurularının bir kolundan almış oldukları miras, Hindistan'ın çok dinli ve çok kültürlü koşullarında, istikrarlı bir Bâbür yönetimini kolaylaştırdı (Alam, 1997). Bâbür Şah, Hümâyün Şah'a, ineğin Hindûlarca kutsal görüldüğünden kesilmemesini ve Hindistan'daki farklı inançlara saygı gösterilmesini içeren tavsiyelerde bulunmuştur (Ismatullaev, 2019). Bu durum, Bâbürlüler 'in çok kültürlülüğe ne kadar önem verdiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bâbürlüler'deki din ve siyaset arasındaki ilişkiler, 17. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar önemli ölçüde bozulmamıştır. Evrengzîb vaktinde Hindistan'ı ziyaret eden, François Bernier'e göre Bâbür Şah, Muhammedî olmasına rağmen, halkın dinlerini özgürce yaşamalarına karışmadığını, eski ve batıl inançların bile tatbikine izin verdiğini haber vermektedir (Bernier, 1972). Ancak bütün bunlar, Bâbürlüler'in İslâm şeriatının korunmasıyla ilgilenmediği anlamına gelmemektedir (Bâqer Najm-e Sâni, 1989).

Bâbürlüler sultanlar akraba olmalarına rağmen, yönetme üsluplarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Evrengzîb'e göre, diğer Bâbürlü sultanları bir dereceye kadar dini hoşgörüyü uygulamış ve Ekber Şah'ta birçok sebepten, hoşgörüsü en fazla olan sultan olmuştur. Ekber Şah, hükümdarın görevinin herkese aynı şekilde davranmak ve tüm dinlere eşit derecede hoşgörü göstermek olduğuna inanmış ve bu bakışı Onu, beş yüzyıl boyunca ünlendiren bir tutum olmuştur (Hollinhead, 2018). Ekber Şah, İslâm dini dışındaki inançlara saygıda cömert davranırken, bazı siyasi mülahazalardan aynı cömertliği Müslümanlara gösterememiştir.

Bâbürlü İmparatorluğunda, Timurlu hanedanı ve alt yöneticiler genel olarak, Sünnî olsa da bazı dönemler, Şii inancının veya diğer akidelerin etkisinden kurtulamamışlardır (Gümüšoğlu, 2021). Bâbürlüler 'in destekçilerinin çoğu Sünnî göçmenler veya Orta Asya'dan gelen, Türk ve Moğolların torunlarıdır. Ancak, bazı Bâbür imparatorlarının Şii olan, Hindistan'da İslâm'ı seçen ya da Hindû olarak kalan kadınlarla evlendikleri de olmuştur; Benzer şekilde, imparatorluğun ordusu ve yönetimi de bu aileleri kapsayacak şekilde tanzim edildi. Neredeyse her bir imparator dönemi, Şii'likten azda olsa etkilenmiş, etkilenme bile bir şekilde irtibat kurmuştur. Bâbürlüler'in, kabaca dörtte biri Müslümandır, ancak bunlar, çeşitli İslâmî ideolojilere, sosyal ve dinî uygulamalara sahip kişilerdir (Michael, 2018).

Hümâyün Şah, 1544 senesinde, Safevi hükümdarı Şah Tahmasb'a iltica ettiğinde (Merçil, 2006, s. 353) kendi şahsını ve yanında bulunan insanların yaşamını garanti etmek için, Safevîler'in idaresinde, aşırı baskılara dayanamamış ve ittifaka girip rahatlamayı da hedefleyerek, Şiiliğe intisap etmiş veya öyle görünmüştür (Richards, 1993, s. 123). Ancak, Hümâyün Şah'ın Şiiliğe intisabı rıza ile olmamış, Şii akidesine görünüşte de olsa hürmet göstermiş ve şahsının siyasi

istikbalini tekrardan inşaada, Şah'tan faydalanmayı amaçlamıştır (Demir, 2017). Bu anlaşma, Şiileştirme siyasetine uygun kabul edilse de Hümâyün ve Tahmasb için muvakkat bir ortaklıktan ileriye gidememiştir.

Bâbürlüler'in en güçlü sultanı olan Ekber Şah, (Lane-Poole, 2014) köklü ıslahatlarıyla tarihteki yerini almıştır. Bazı sebeplerden bütün inançlara anlayışla yaklaşan Ekber Şah, Müslümanlarla Hindû'ları ortak bir noktada toplamaya çalışmıştır. Bunu yaparken İslâm, Hristiyanlık, Zerdüştlük, Hindûizm ve Budizm gibi inanç sistemlerinden faydalanarak, "Din-i İlahî" (Roychoudhury, 1941) adında yeni bir din oluşturmuştur (Nicolle, 1993). Müntesipleri çok az olan bu yeni inanç sistemine, Müslüman halk ve ulema şiddetle karşı çıkmış, bu sahada muhtelif eserler neşrederek yeni dinin yayılmasına engel oluşturmuşlardır (Stein & Arnold, 2010). Bazı din adamları, Ekber Şah'ın din anlayışında büyük etki oluşturmuşlardır. Bu âlimlerden biride Ebü'l-Fazl'dır. Ebü'l-Fazl sultanın bazı davranışlarında olağanüstülükler varmış gibi gösterip, Ekber Şah'ı, manevi bir vazifeye gönderildiğine inandırmıştır (Roychoudhury, 1941). Ekber Şah'ın hayatı zıtlıklarla doludur. Bir yandan kendini, beşer tarihinin en üst noktası olarak değerlendirirken (Mukhia, 2010), diğer yandan İslâm'la ilgili kitapları telif ettirerek Müslüman sultanlar içine yerleşmek istemiştir. Bu arada, Portekizli ve Avrupalılardan, Hz. İsa'nın Farsça biyografisini kaleme almalarını ve İncil'in bir bölümünü Farsçaya tercümede destek vermelerini istemiştir (Carvalho, 2012).

Önceden İslâm'a giren veya girmiş gibi gözükene, Ekber Şah devrinde tekrar kendi inançlarına dönmelerine izin verilmiştir (Bayur, 1938, s. 147). Ekber Şah, bir sistem oluşturmaya çalışırken, İslâmî hassasiyetleri yüksek olan bir muhalefetle karşılaştı. Kendini dinler üstü görünce, İslâmî kriterlerin Onun için bir ehemmiyeti kalmadı ve iktidarda kalabilmek adına dinî ve siyaseti kullanma lüzumu hissetti. Çıkardığı kanunlara göre; herkes, bir dini tercih etme ve ibadethanesini açmada hürdü. Faizle borç vermek, eğlence yerlerini ve kumarhaneleri devlet kontrolünde açmak, alkol kullanmak ve devlet eliyle içki satan dükkânlar açmak ta serbest hale gelmişti (Bayur, 1987, s. 155). İslâmî ilimler değersiz, astronomi, matematik, tıp ve felsefe gibi bilimler ise muteber kabul edilmiş, bu sebeple, İslâmî müesseseler, öğrencisiz kalmış, İslâm âlimleri kurtuluşlarını ülke dışına hicret etmekte arar olmuşlardı (Şahin, 2015, s. 116). Ekber'in sisteminde, İslâm dinine muhalif birçok unsur bulunmaktaydı. Hindûizm ve diğer inançlara nazarla, İslâmî inanç ve geleneklerin geri plana bırakılıp değersizleştirildiği ortaya çıkmaktadır (Reis, 2006). Ekber Şah döneminde Müslümanlara büyük zulümler yapılmış, hatta Lahor'da İbadet edilecek bir cami bile bırakılmamıştı (Ahmed, 1995, s. 126). İslâm uleması, Ekber Şah'tan, İslâm dininin şartlarına uymasını, tövbe etmesini, kapatılan medrese ve camileri açmasını ve hac için hazineden kaynak ayırmasını istemişlerdi (Şahin, 2015, s. 122). Dinî eserler kaleme alınırken takip edilen metotlar bile değiştirilmiş, İslâmî görünen her şeyden uzaklaşmıştı. Ekber Şah'ın okur-yazar olmaması ve iyi

bir eğitim almaması sebebiyle toplumsal dengelere duyarlılık gösterememiş ve siyasi gücünü yürütmek için dinî, tamamen şahsi menfaatleri için kullanmıştır (Fisher, 2020, s. 333).

Ekber Şah, toplumun dinî ve siyasi birlikteliğini sağlamak için herkese müsamahalı davranılmasını, Müslüman ve Hristiyanlar arasında farkın olmadığını ifade etmiştir. Reformlar sadece Müslümanları değil, Hindû'ları da kapsamaktaydı. Dinî ve toplumsal kaygılar sebebiyle kocası ölen kadının, kocasıyla beraber diri diri yakılmasını ifade eden Sathi inancını değiştirmesi, erken yaşta evliliklerin yasaklanması bunlara birer örnektir (Allâmî, 1897). Genel olarak bu âdet, asil olan kocalarının harpte ölmesi sonrasında, hanımların, düşmanların eline düşmemesi arzusuyla koyulmuştur.

Dîn-i İllâhî, 1602'de en mühim mümessili olan Ebu'l-Fazl'ın ölümüyle gücünü kaybetmiş ve 1605'te Ekber Şah'ın irtihali sonrası da hedefine ulaşamamış (Konukçu, 1994) ve birçok sebepten dolayı uzun süre yaşayamamıştır. Hint toplumundaki kast yapısı (Ahmed, 1995), ortamın bu yeniliğe hazır olmaması, halkın Ekber Şah'ın fikirlerini tam anlayamaması, oğlu Cihangir'in, bu sisteme mesafeli durması, Ekber Şah'ın kendini bu dinin merkezine alması ve dine girecekleri kendisinin seçmesi, bu dinin yayılmamasının ana sebeplerindendir. Ancak, İmâm-ı Rabbânî gibi etkin bir âlimin bu yeni dine, ciddi muhalefet gösterip halkı örgütlemesi de bu yeni dinin yayılmasında önemli engeller arasında sayılmaktadır. Bu yanlış uygulamaların yayılmaması ve İslâm dininde oluşan bidatlerin ortadan kaldırılması maksadıyla İmâm-ı Rabbânî ve başka âlimler çok ciddi mücadele örneği sergilemiş, bu uydurma yeni din, bu mücadeleler ve başka sebeplerden dolayı doğmadan ölmüştür (Gümüsoğlu, 2021, s. 62). İmâm-ı Rabbânî'nin ömrünün önemli bir bölümü, Ekber Şah'ın, İslâm'a dair esasları iptal ettiği sürece denk gelmektedir (Edip, 2012).

Ekber Şah'ın Müslümanlara zarar vermesi, Hristiyanlarla ise dostluk kurup onlara destek olması Onun Hristiyanlığı kabul ettiği manasına bile yorumlanmıştır (Birşık, 2004, s. 35-32). İmâm-ı Rabbânî, Ekber Şah'ı, idareye yakın âlimler kanalıyla uyarmış ve Müslümanlar sıkıntıda iken, Hintliler ve Gayri Müslimlerin refah içinde yaşadıklarını, bunun yanlış ve adaletsiz bir hareket olduğunu, bir talebesi vasıtasıyla Ekber Şah'a ulaştırmıştır (İmamı Rabbani, s. 140). İmâm-ı Rabbânî'nin Ekber Şah'a karşı, dolaylı yollarla bile olsun ikazda bulunması, atmosferin vahametini düşündüğümüzde büyük bir cesaret olarak değerlendirilmektedir. İmâm-ı Rabbânî, Ekber Şah'ı dinî konularda tenkit etmesi, ancak Onu hiçbir yerde irtidatla vasıflandırmaması ve Ekber Şah'ın ehli tasavvufun kabirlerini tamir ettirmesi, Onun İslâm'dan çıkmadığı anlamını taşıyabilmektedir (Schimmel, 2001).

Cihangir Şah, babası Ekber Şah döneminin uygulamalarını benimsememiş, bilakis tenkit etmiştir. Ülkesinin, gerçek inananla gevşek inananın yurdu olduğunu, Sünnî ile Şî'nin bir camide, Frenk ile Yahudi'nin de bir kilisede ibadete ettiğini ve genel barış

için çalışılsa da her şeyin karıştığını bildirmiştir (Bayur, 1987, s. 158). Cihangir Şah, babasının son yıllarında isyan etmiş ve tahta geçince de Dîn-i İllâhî'ye ait bidatleri, inanç sistemini ve ayinlerini bir süreye yayarak kaldırmaya başlamıştır (Yılmaz, 2007). Bunların yanında Cihangir Şah, hanlar ve mescitlerin inşasını talep etti, içkinin üretimini, satılmasını, alınmasını, pazar ve perşembe günleri hayvanların kurban edilmesini menetti ve umumi af ilân etti. Cihangir Şah, Gucerâtî'ye Kur'an-ı Kerim'in Farsça mealini yaptırtmıştır. Yönetimde Müslümanlara da hizmet verdi. Onun vaktinde sadece üç Hindû yönetici eyalet valiliklerini deruhte edebilmiştir (Konukçu, 1993).

İmâm-ı Rabbânî, Cihangir Şah döneminde de faaliyetlerini sürdürmüş ve miladi 1028 senesinde Cihangir tarafından, bazı suçlamaları cevaplaması maksadıyla Agra'ya getirilmiştir. Cihangir Şah, İmâm-ı Rabbânî'nin cevaplarıyla ikna olmadığından, Onun Gevâliyâr Kalesi'ne hapsedilmesini istemiştir. İmâm-ı Rabbânî "Mektûbât-ı Rabbani"nin 2. cildinin 235.mektubunda, tutuklamanın asıl sebebinin; sultanın huzurunda secde eder tarzda saygı göstermeyip, Cihangir Şah tarafından da kibirlilikle itham edildiğinden gerçekleştiğini ifade etmektedir (Algar, 2000). Ekber Şah, yaptığı bunca yanlış ve küfrü gerektiren faaliyetlere rağmen, ömrünün son demlerinde pişmanlık duyması, tövbe etmesi, ölüm anında şehadet getirmesi ve yanında Yasin okunması Müslüman olarak öldüğüne delil olabilir (Cihangirşah, s. 121).

Cihangir Şah sonrası idareye oğlu Şah Cihan saltanatında, geniş alanları emri altına aldı ve güçlü bir ordu kurdu (Richards, 1993, s. 123). Şah Cihan, Sünnî ekole en fazla bağlı sultanlardan biri olarak, İslâm şeriatına ait kültürle iç içe yaşamış ve özellikle ehli tasavvufu iyi ilişkiler kurmuştur (Mukhia, 2010). Şah Cihan, dinine bağlılık sebebiyle genç yaşta sakal bırakmış, namazlarını kılmış, oruçlarını tutmaya gayret göstermiş, Hacca giden Müslümanları desteklemiş, iktidarında Sünnî yöneticilerin yüksek mevkilere gelmesini sağlamıştır. Sünnî ulemayı himaye etmiş, İslâmî hükümleri seleflerinden daha çok tatbik etmiş, Nakşibendiliğe intisap ederek ehli tasavvufa yakın alaka göstermiştir. Hindistan'da ortaya çıkan Çiştî ve Şettari tarikatlarına da destek vermiştir (Asher, 1992). Bununla beraber en gözde hanımı Mümtaz Mahal'e, kayınpederine ve birçok İran kökenli mansapdarın (yüksek rütbeli askerî ve sivil görevli) Şî itikadına, İslâmî ölçüler içinde saygı göstermiştir. Hindistan'ın en geniş camisi olan Cami-Mescid'ini inşa ettiren sultanda Şah Cihan'dır (Fisher, 2020, s. 335).

Şah Cihan, Müslümanların dinî merasimlerine de katılmıştır. 1633 yılının Mevlit Kandili'nde, halkında iştirakiyle bir kutlama organize edilerek, ezberden Kur'an-ı Kerim okuma müsabakası düzenletmiş, katılan âlim ve mutasavvıflara ödülleri vermiştir (Richards, 1993, s. 122). Şah Cihan, Hac emirliğini tekrar faal duruma getirmiş, iki adet devlet gemisini Hindistanlı hacıları Mukaddes Beldelere götürmesi için organize etmiştir (Richards, 1993, s. 123). Dini hassasiyeti yüksek olan Şah

Cihan, atalarının hürriyetlere önem veren tarzını da devam ettirdi. Müslüman ve Hindü ayırımı yapmayan Şah Cihan, adaletli bir idare ortaya koydu. Bu devirdeki hürriyet atmosferinin sunduğu imkânlarla ilim, şiir ve sanatta çok büyük gelişmeler gerçekleşti (Hidayet, 1387). Dinî Çalışmaların yanında, Tac Mahal türbesi de zikredilmeye değer bir Şah Cihan eserdir. Osmanlı mimarı olan Mehmet İsa Efendi'nin projesine uygun olarak inşa edilen Tac Mahal 22 senede bitirilebilmiştir (Merçil, 2006, s. 372).

Şah Cihan'dan sonra yönetime gelen ve seleflerine göre daha mutaassıp olan Evrengzîb (Alemgir), Ekber Şâh'ın çok dinlilik anlayışını sona erdirmiştir. Evrengzîb'e göre Bâbürlüler, İslâm'a göre yönetilen bir İslâm devleti olmalı ve devlet, inanmayan halkları İslâm dinine girdirmek için bütün gayretini ortaya koymalıdır (Richards, 1993). İslâm, Hindistan'da ulaşabileceği en üst seviyeye Evrengzîb devrinde ulaşmıştır (Stein & Arnold, 2010). Evrengzîb 1669 yılındaki bir fermanla, İslâm'a uygun olmayarak tapınakların yıkılmasını emretmiş ve hepsi olmasa da çoğu sorumlularca harap edilmiştir (Richards, 1993, s. 125). Evrengzîb, dağınık dinî hükümleri toplamak için "El-Âlemgîriyye" eserini hazırlamış, yazımını desteklemiş, eser bitince de ivedilikle resmî makamlardan tatbikini istemiştir. "El-Âlemgîriyye" Hint-Türk devletinin adli ve idari sistemine yön vermesinin yanında, İslâm beldelerinde müracaat edilen kaynaklardan birisi olmuştur (Özel, 1989).

Evrengzîb, Mirzalık (Şehzadelik) döneminde bile İslâm'a göre, yeme, içme ve giyinmede hassasiyet göstermiş ve savaşta bile namazlarını ihmal etmemiştir. Hayatında afyon ve içki kullanmamıştır. Dostlarının vefatında cenaze namazlarında imamlık yapmış, tabutlarını taşımış, namazda giymek için takke örmüş ve Kur'ân-ı Kerim nüshaları hazırlamış olan Evrengzîb, geliriyle küçük ihtiyaçlarını gidermiştir. Evrengzîb, nevrüz kutlamalarını sonlandırmış, saygısızlık yapılar kaygısıyla sikkelerden dini yazıları kaldırmış ve saltanatını teyit için Mekke şerifine hediyeler sunmuştur (Khan, 1947). Evrengzîb, 1690 senesinde Osmanlılarla gönderdiği bir heyetle irtibat sağlamış, Osmanlı padişahını halife gibi değil, Roma'nın Sezar'ı olarak görmüştür (Khan, 1947). Evrengzîb, kendini Müslüman toplumun başı görürken, Gayri Müslimlere karşı hürriyet alanını daraltmıştır. Bu da ciddi bir tepkiyle karşılanmıştır. Dinî program yapan gayrimüslimlere hac vergisini yeniden koymuş, Hindü tapınaklarının bazısına destek olurken, bazısının tahsisatını kesmiş ve bazı isyancıların ibadethanelerini yıktırılmıştır (Fisher, 2020, s. 336). Evrengzîb, Ekber Şah vaktinde kararlaştırılan İslâm harici tatbikatları sonlandırmış, Mihrican, Nevruz ve Hindülara ait diğer merasimlerin Müslümanlarca kutlanması menedilmiş ve Hicri takvimin kullanımını başlatmıştır (Haseni, 1999).

Bahadır Şah, Şîliğe yakın bir sultandı. Hutbelerde, Hz. Ali ve on iki imamın zikredilmesini isteyince, Sünnîler buna karşı çıktılar. Bahadır Şah, müzakereler

neticesinde Sünnî ulemayı ikna edememesi, tepkilerin sertleşmesi ve oğlu Azîmüşşân'ın da muhaliflere katılması sebebiyle bu fikrinden vazgeçmiştir (Taşağıl, 1991).

Muhtelif inançların hâkim olduğu Hindistan'da, idari sahada istikrarın devamlılığı için Bâbürlü sultanlarının, Hindulara devlette görev vermeleri, Avrupa'dan gelen misyoner ve tüccarlarla iyi ilişkiler kurmak için kolaylıklar sağlanması, bir müddet sonra Müslümanların idarededeki güçlerini zayıflatmıştır (Gümüsoğlu, 2021, s. 40). Bâbürlüler çöküş vaktine doğru giderken bazı İslâm âlimleri çöküşü engellemek veya geciktirmek için bazı faaliyetler icra etmişlerdir. Bu âlimlerden biri de Hindistan'da tahsil gören tefsir, hadis, kelâm ve tasavvuf ilimlerinde yüksek mertebelere gelen, Hanefî fıkhî âlimlerinin büyüklerinden Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'dir (1702-1762). Gün geçtikçe artan Batı fikirleri ve çöküşün etkisi karşısında Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, reaksiyoner bir faaliyet başlatmış ve Hücetullahi'l-Bâliğa eserinde, İslâm'ın akılla nakli beraberce kullandığını, Hindistan'daki çöküşün, ancak İslâm'ın kaidelerine uygun olarak hareket edilmesiyle mümkün olabileceğine işaret etmiştir (Baljon, 1994).

Hindistan'da, muhtelif inançların olması uzun soluklu devletlerin kurulmasını engellemiştir. Ancak Bâbürlüler ise, 332 yıl hâkimiyet sağlayarak bir istisna oluşturmuştur. Bâbürlüler, İslâm ve Hint kültürünü bir arada yaşatmış ve İslâm'la beraber Hint kültüründen de etkilenmişler ve Hint kültürüne ait birçok faktör, idareyi ve saray yaşamını etkilemiştir. (Karayel, 2015). Bâbürlü sultanlarının sabah namazını müteakiben, halka görünmesi manasına gelen, Darşan âdeti (Mukhia, 2004) hâkimiyet anlayışını ortaya koymak içindir. Ekber Şah, devrinde başlamış (Wade, 1998), Cihangir ve Şah Cihan devrinde de devam etmiş, Evrengzîb devrinde ise sonlandırılmıştır (Mukhia, 2004). Bu anlayış hükümdarın, Müslüman kimliğini öne çıkarmaksızın, Hindû'lara karşı manevi bir mürşit olduğunu ortaya koymaya çalışan bir anlayıştır (Streusand, 2013).

Sünnî-Şîî tartışması, Bâbürlüler döneminde de devam etmiştir. Bu yolla Hint-Türk imparatorluğunun Türk ulusu, Sünnî ve az sayıda Şîî olarak ikiye ayrılmıştır (Allâmî, 1897). Bâbürlüler, her ne kadar dinler ve halklar arasında eşitliği sağlamaya çalışmışlarsa da bu, hiç çatışma olmadı manasına gelmemektedir. Pencap'taki Sihler, Bâbürlüler karşı birçok isyan çıkarması bu bağlamda değerlendirilmelidir (Syam, 2012).

Bâbürlüler, kendi topraklarında yaşayan farklı ırk ve farklı inançtan olan bütün insanlara din hürriyeti konusunda olabildiğince müsamahalı davranmışken, bugünkü Hindistan idaresi bu hassasiyetten uzaktır. Hindistan, 1 milyar 394 milyonluk nüfusuyla, dünyada ikinci sırada bulunmaktadır. Nüfusun %14-15'ini oluşturan ve 250 milyona ulaşan Müslümanlar, ülkedeki en büyük azınlık cemaatidir. Bâbürlüler, azınlıktan çoğunluğa hürriyet sunabilmiştir. Ancak bugün Hindistan idaresi, çoğunluk olarak azınlığa aynı toleransı gösterememektedir. Bu fark bile, Bâbürlüler'in hürriyet

ve eşitliğe ne kadar önem verdiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir (Sağırılı, 2021).

4. SONUÇ

Bâbü Şah, tecrübe ve maharetiyle Bâbürlü imparatorluğunun kurucu lideridir. Bâbü Şah, savaşmakta mahir olduğu kadar, insan psikolojisini tahlil etmede, halkları adaletle yönetmede, yazarlıkta, şairlikte, sanatkârlıkta başarılı bir sultandır. Bâbü Şah, af isteyenleri bağışlayacak kadar yumuşak, gerektiğinde de en şiddetli müeyyideleri uygulayan, devlet işlerinde ihmale müsamaha göstermeyen uzak görüşlü bir devlet adamıdır. Bununla beraber mahir bir hattat olan Bâbü Şah, "*Hatt-ı Bâbüri*" ismiyle bir yazı bulmuştur. Bâbü Şah, dine ve ulemaya saygılı, ibadetlerini elinden geldiği yerine getiren, Sünnî bir Müslümandır. Bu artılarının yanında içki içmek, oğlancılık hastalığı ve savaşlarda aşırı şiddet uygulamak gibi eksi tarafları da vardır.

Bâbürlüler, topraklarında, birçok ırkı, dini ve fikri barındırmayı başarabilmiş ender imparatorluklardan biridir. İslâm Hindistan'a, Hicri 1. asırda, Hulefâ-yi Râşidîn döneminde gelmiş, buradaki halkların bir kısmı da İslâm'a girmiştir. Bâbürlüler, derecesi sultandan sultana değişiklik gösterse de hoşgörülü bir idare ortaya koymaya çalışmışlardır. Bununla beraber, Müslümanlarla-Hindular, Sünnîlerle-Şîîler arasında zaman zaman çatışmalarda olmuştur. Sultanlar, genelde Sünnî ekole mensupken, Şîîliğe yakın duranlarda olmuştur. Toplumlar arası barışı sağlamak adına Ekber Şah, *Dîn-i İllâhî* adında bir din kurmuş, ancak bu din, değil Müslümanları, diğer din müntesiplerini bile tatmin edememiştir. Bu oluşumun zararı en çok Müslümanlara dokunmuştur. Bu yeni sistem, İmâm-ı Rabbânî'nin ciddi muhalefeti ve birçok sebepten yayılma imkânı bulamamıştır.

Evrengzîb ve Ekber Şah'ın, dini anlayışları, birbirlerine tezat teşkil eder mahiyettedir. Ekber Şah laik bir anlayışı savunurken, Evrengzîb diğer inançlara mesafeli olmakla beraber, İslâm Şeriatını savunmuştur. Evrengzîb'in İslâmî ön planda tutarak, diğer dinlere karşı sert politikası devletin istikrarını bozmuş, çöküşe gidiş başlatmıştır. Evrengzîb, dağınık fihri hükümleri toplatarak, *El- 'Âlemgiriyye*'yi telif ettirmiştir. Bâbürlüler döneminde, ülkesi ve Müslümanlar için gayretler göstermiş âlimlerden biride, Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'dir. Bâbürlüler genel olarak Müslümanlara pozitif ayrımcılık yaparken, İslâm dışı unsurların haklarını da ihlal etmemişlerdir. Ancak şu anki Hindistan yönetimi aynı toleransı gösterememekte ve Müslümanlara ciddi zulümler uygulamaktadırlar.

Bâbürlü sultanları genel olarak orta yolu ve adaleti takip etmişler, Müslümanlar ve diğer din mensupları arasında bazı sıkıntılar oluşsa da, daha büyük ve daha ciddi problemlerin oluşmasına engel olmuşlardır. Ancak Ekber Şah gibi herkesin huzurunu temin etme arzusuyla yola çıkıp, toplumun inanç yapısında çok ciddi ve köklü değişiklikler yapıp, Müslümanları öteleyen tarzda

hareket edilmesi ve yeni bir dini sistem ortaya koyulmaya çalışılması sonuçsuz kalmış ve arzulananın zıddına daha büyük problemlerin oluşmasına sebep olmuştur. Evrengzîp'te Müslüman toplumun taleplerini önceleyerek, başta Hinduların ve diğer din mensuplarının hak ve arzularını görmezden gelmiş, bu durumda Bâbürlü toplumunda dini ve sosyal açıdan ciddi buhranlara neden olmuş ve Bâbürlülerin tarih sahnesinden çekilmesine doğru bir temayül başlatmıştır. Her iki sultanda toplumun dini ve sosyal hayatını ilgilendiren konularda köklü değişimlere imza atmışlardır. Ancak çok iyi analiz edilmeden, konunun uzmanlarıyla müzakere yapılmadan, "ben yaptım oldu" tarzında düşüncelerle verilen her karar sonuçsuz kalmış ve gerginliklere ortam oluşturmuştur. Demek ki toplumun sosyal ve dini yapısına dair karar almada hassasiyet gösterilmesi ve ortak yaşam kültürünün tesis edilmesi için itina ile hareket edilmesi çok büyük ehemmiyet arz etmektedir.

Eskiden beri ile Anadolu Türklüğü ile Hindistan Müslümanları birbirine benzer tarihi süreçleri yaşamışlardır. Anadolu Türklüğü tarihi gerçeklerine mütenasip millî bir hüviyete kavuşurken; Hindistan'da yaşayan Müslümanlar farklı bir yapılanma içerisinde olmasına rağmen böyle bir hüviyet ve yapılanmaya henüz ulaşamamışlardır (Cöhçe, 1997, s. 88). Güney Asya, İslâm ve Batı dünyasında Bâbürlüler'e dair ciddi çalışmalar varken, ülkemizde bu çalışmalar yeterli değildir. Cumhurbaşkanlığı forsunu oluşturan 16 yıldız, tarihteki büyük Türk imparatorluklarını simgelemektedir. Bunlardan biri de Bâbürlüler'dir. Malumatlarımızın az olduğu Bâbü Şah ve Bâbürlüler'i Türk halkına tanıtmak adına yapılması gereken birçok faaliyet bulunmaktadır. Bunlar arasında, İlmî sempozyumlar düzenlemek, okul kitaplarını gözden geçirerek ilave bilgileri girmek, televizyon ve internetin nimetlerinden faydalanarak farkındalık oluşturmak, diziler veya sinema filmleri çekmek gibi programlar sayılabilir. Bâbü Şah'ı ve Bâbürlüler'deki dinî hayatı iyi anlamak, farklı din ve milletlerin olduğu ülkelerde istikrar ve asayişin sağlanmasında yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

- Ahmed, A. (1995). *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*. (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Akün, Ö. (1991). *Bâbü*. (T. İ. Merkezi, Prodüktör) 10 05, 2021 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/babur#2-sanatkâr-ve-fikir-adami-yonu> adresinden alındı
- Akün, Ö. (1991). *Bâbü'ün Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü* (Cilt 4). İstanbul: İ.A.
- Alam, M. (1997). State Building under the Mughals: Religion, Culture and Politics. *Cahiers d'Asie centrale*, 114-115. URL: <http://journals.openedition.org/asiacentrale/478> adresinden alındı
- Algar, H. (2000). *İmam-ı Rabbani*. (T. İ. Merkezi, Prodüktör) 11 01, 2021 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/imam-i-rabbani> adresinden alındı
- Allâmî, A. (1897). *Ekbarnâme*. (H. Beveridge, Çev.) Calcutta: Asiatic Society of Bengal.
- Alparlan, A. (1979). Bâbü'ün icad ettiği Bâbüri yazısı. *Türkiyat Mecmuası*, XIX (1977-, 207-211.
- Asher, C. (1992). *Architecture of Mughal India*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bâbü Şah. (1970). *Bâbüname* (Cilt 3). (R. R. Arat, Çev.) İstanbul: Devlet Kitapları.
- Bâbü Şah. (1989). *Bâbüname ve Bâbü'ün hayatı* (Cilt 1). (R. R. Arat, Çev.) İstanbul.
- Baljon, J. (1994). *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*. (Ş. Düzgün, Çev.) Ankara: Fecr Yayınları.
- Bâqer Najm-e Sâni, M. (1989). *Mau'ezah-e Jahângiri, ed. & transl.* (S. Alvi, Çev.) Albany: State University Press,.
- Bayur, H. (1938). *16'ncı Asırda Dinî ve Sosyal Bir İnkılâp Teşebbüsü: Ekber Gurkan 1556-1605*. İstanbul: Belleten.
- Bayur, H. (1987). *Hindistan Tarihi* (Cilt 1-3). Ankara: Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bernier, F. (1972). *Travels in the Mogul Empire, 1656-1668*. (A. Memur, Çev.) New Delhi.
- Birişik, A. (2004). *Oryantalist Misyonerler ve Kur'an*. İstanbul.
- Biruni. (2015). *Tahkiku ma li'l-Hind Biruni'nin Gözüyle Hindistan*. (K. Burslan, Çev.)
- Carvalho, P. (2012). *Mir'at al-quds (Mirror of Holiness)*. (İ. M.Thackston, Çev.) Leiden: Brill.
- Cihangirşah. (tarih yok). *Tarih-i Selim Şah,IV.Babürlü Hükümdarı Cihangir Şah'm Hatıratı*. (N. Kadim, Çev.)
- Cöhçe, S. (1997). Türk İstiklal Savaşı ve Hindistan Müslümanları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(37), 77-88.
- Demir, H. (2017). Hümayun'un Sürgün Hayatı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 60.
- Edip, E. (2012). *Kara Kitap,Milleti Nasıl Aldattılar? - Mukaddesatına Nasıl Saldırdılar?* İstanbul.
- Fisher, M. (2020). *Babürlüler; Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu*. (M. Çalışır, Çev.) İstanbul: Kronik Kitap.
- Grenard, F. (1992). *Babur*. (O. Yüksel, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları.
- Gülbeden Begüm. (1941). *Hümayunnâme*. (A. Yalgar, Çev.) Ankara.
- Gümüšoğlu, H. (2021). *İmam-ı Rabbani ve Ehl-i Sünnet davası*. İstanbul: Kayihan.
- Haseni, A. (1999). *EL-İ'lam bi-men fi tarih 'l-Hind mine 'l-a'lam*. Beyrut.
- Hidayet, S. (1387). *Târîh-i Siyasî-İctimaî-yi Bâbüriyan. Mecelle-i Suhan Tarih*, 3, 87.
- Historyforexam. (2022, 11 22). Religious conditions during Mughal Period. https://www-historyforexam-com.translate.google.com/2018/12/religious-conditions-during-mughal.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc adresinden alındı
- Hollinhead, B. (2018, 01 11). *Religious Toleration in Mughal India*. Owlcation: <https://owlcation.com/humanities/Religious-Toleration-in-Mughal-India> adresinden alındı
- İmamı Rabbani, A. (tarih yok). *Mektubat* (Cilt 2).
- Ismatullaev, X. (2019). *Babü'ün Bilinmeyen Vasiyetnâmesi*. (M. B. Mahir Ünlü, Çev.) <http://blog.milliyet.com.tr/babur-un-bilinmeyen-vasiyetn-mesi/Blog/?BlogNo=588596> adresinden alındı
- Kadri, H. (1943). Türk Lügatı,Türk Dillerinin İştikaki ve Edebi Lügatları. 1, 565. İstanbul.
- Karayel, H. (2015). *Sır Thomas Roe'nun Gözünden Babürlü Sarayı*. Sakarya.
- Khan, I. (1977). *Shaikh Abdul Quddus Gangohi's Relations with Political Authorities* (Cilt 4). Bombay: Asia Publishing House.
- Khan, S. (1947). *Maasir-i Alamgiri*. (J. Sarkar, Çev.) Calcutta: Royal Asiatic Society of Bengal.
- Konukçu, E. (1989). Babü Şah. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 9, 464. İstanbul 1989.
- Konukçu, E. (1991). *Babü*. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi) 10 05, 2021 tarihinde TDV İslâm

- Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/babur#1> adresinden alındı
- Konukçu, E. (1993). *Cihangir*. (T. İ. Merkezi, Prodüktör) 10 30, 2021 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/cihangir> adresinden alındı
- Konukçu, E. (1994). *Ekber* (Cilt 10). (T. D. Ansiklopedisi, Dü.) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köstüklü, N. (2011). *Yeni ve Yakın Çağda Kurulan Türk Devletleri*. Konya.
- Krusnachandra, J. (1978). *Baburnama and Babur*. Berhampur University.
- Lane-Poole, S. (2014). *Aurangzib and The Decay of The Mughal Empire*. Normanby Press.
- Merçil, E. (2006). *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*. Ankara.
- Michael, H. (2018, 07 30). *Islam in Mughal India*. Oxford Research Encyclopedias: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199340378.013.648> adresinden alındı
- Mukhia, H. (2004). *The Mughal of India*. Blackwell Publishing.
- Mukhia, H. (2010). Time in Abu'l Fazl's Historiography. *SAGE Journals*, 39.
- Nehru, J. (1956). *The Discovery of India*. Meridian Books Ltd.
- Nicolle, D. (1993). *Mughul India 1574-1761(Men-at-Arms)*. London.
- Nizami, K. (1989). *Akbar and Religion*. Delhi: Idarah-i Adabiyat-i Delhi.
- Özel, A. (1989). *El-Âlemgiriyye*. (T. İ. Merkezi, Prodüktör) 11 2021 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-alemgiriyye> adresinden alındı
- Pırlanta, İ. (2016). Babür Şah'ın Hayatı ve Kişiliği. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(10).
- Reis, B. (2006). XVI-XVII. Yüzyıllarda Dini İlahi Tartışmaları ve İmam-ı Rabbanî. *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*(16), 211-234.
- Richards, J. (1993). The Mughal Empire". G. Johnson içinde, *The New Cambridge History of India*. (s. 123).
- Roychoudhury, M. (1941). *The Din-i İlahi or The Religion of Akbar*. India: The University of Calcutta.
- Sağırılı, O. (2021, 10 25). 250 milyon Müslümanın canı tehlikede: Hindistan soykırım peşinde. Türkiye gazetesi: <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/osman-sagirli/621201.aspx> adresinden alındı
- Schacht, J. (1966). *An Introduction to Islamic Law*. Clarendon Press.
- Schimmel, A. (2001). *İslam'ın Mistik Boyutları*. (E. Kocabıyık, Çev.) İstanbul: Kocabıyık Yayınları.
- Spear, P. (1961). *India, A Modern History*. Michigan.
- Stein, B., & Arnold, D. (2010). *The Blackwell History of the World, A history of India*.
- Streusand, D. (2013). *Ateşli Silahlar Çağında İslam İmparatorlukları: Osmanlılar, Safeviler, Babürlüler*. (B. Fırat, Çev.) İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Syan, H. (2012). *Sikh Militancy in the Seventeenth Century*. London: I.B.Tauris.
- Şahin, H. (2015). Ekber Şah'ın Sosyo-Kültürel ve Dini Reformların Toplumsal Hayata Etkisi. *Tarih Okulu Dergisi*(22), 130.
- Taşgılı, A. (1991). *Bahadır Şah 1*. (T. İ. Merkezi, Prodüktör) 10 31, 2021 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahadir-sah-i> adresinden alındı
- Turan, O. (1993). *Selçuklular Tarihi ve Türk - İslâm Medeniyeti*. İstanbul.
- Wade, B. (1998). *Imaging Sound: An Ethnomusicological Study Of Music, Art, And Culture In Mughal India*. University Of Chicago Press.
- Ya'kubi, A. (2002). *Tarihu'l Ya'kubi*. (M. Zaman, Dü.) Beyrut: Encyclopedia of Islam.
- Yılmaz, A. (2007). *Moğol İstilasından Sonra Kurulan Bazı Türk Devletleri*